

Kelemen István fogoly levelei a Szovjetunióból Kolozsvárra ^[1]

„Ötödik karácsonyt töltöm az idegenbe[n]. Nagyon sokat tudnék írni, de itt csak minden hónapban egy lapot lehet írni. Tudatom, hogy egészséges és jól vagyok. Ne aggódjanak, mert ruhát vettem magamnak, fehérneműt, mindent. Tudniillik én bányában dolgozom 2 éve. Szabadon élünk, mindent saját magunk veszünk, főzünk, úgy, ahogy a fizetésünk megengedi. Kívánok sok kellemes karácsonyi és újévi ünnepeket. Talán a jövőben én is otthon leszek. Nagyon fáj a lelkem, hogy nem lehetek már én is otthon. A jó Isten talán ezt is megadja.”

„Kedves jó Szüleim! Pár sorommal tudatom, hogy hála a jó Istennek még élek” – így kezdődik az első tábori levelezőlap, amelyet több mint kétéves fogság után, 1947 februárjában Kelemen István hazaküldhetett a szüleinek. A 18 éves korában Kolozsvárról elhurcolt fiatalember egyike volt annak az 5000 kolozsvári magyar férfinak, akiket civilként ejtett fogságba a kincses várost birtokba vevő szovjet hadsereg 1944. október 12. és 15. között. Összeállításunkban erről az évtizedekig agyonhallgatott kollektív traumáról szeretnénk átfogó képet nyújtani, kiragadva a történetből Kelemen István személyes sorsát, amely az erdélyi magyarok szovjet fogságba hurcolásának minden vonatkozását tükrözi. Célunk ezzel a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékére keretében bemutatni azt, hogy a magyar polgári lakosságot az egész Kárpát-medencében sújtó szovjet elhurcolásoknak milyen főbb jellegzetességei voltak Erdélyben.

Kelemen István 22 éves, Kolozsvárról elhurcolt civil fogoly lágerfényképe
A kopejszki 204. sz. lágerben, 1948 júliusában készült propagandafotó ^[2]

A második világháború hadi eseményei Erdély viszonylag békés életét közvetlen módon csak 1944 őszén változtatták meg. Ekkor az addig csak a távoli frontokról érkező, de egyre aggasztóbb hírek formájában ismert háború hirtelen és könyörtelenül csapott le a védtelen polgári lakosságra. Bombázások, tüzérségi belövések, közeledő csatazaj, összeomló épületek és növekvő romhalmazok, majd hamarosan idegen hadak vonulása formájában jelent meg a nagy világgégés Erdélyben. A magyar lakosság igazi kálváriája azonban csak ezután következett be. A frontátvonulást követően a visszatérőben lévő békés, hétköznapi életet hirtelen érthetetlen esemény sor zavarta meg. Katonai járőrök magyar fiúk és férfiak egyre nagyobb tömegeit fogták el és terelték össze, majd hurcolták el hosszú, többéves kényszermunkára a Szovjetunióba. A hivatalosan „felszabadítóként” érkező Vörös Hadsereg eljárása döbbenetet és félelmet váltott ki az emberekben.

[3]

Kolozsvár, 1941.

A magyarok tömeges elhurcolásának több oka volt. Az egyik legfontosabb, hogy míg Románia 1944. augusztus 23-án átállt a szövetségesek oldalára, addig Magyarország tovább folytatta az előrenyomuló Vörös Hadsereggel szembeni kilátástalan harcát. Ez felbőszítette a szovjet felső vezetést, amely a védtelen erdélyi magyar polgári lakosságon állt bosszút. Ugyanakkor a foglyszedésnek – bár az kiterjedt az akkor Magyarország részét képező egész Észak-Erdélyre – nem mindenütt volt egyforma intenzitása. Ki kell emelnünk a tordai csatát, ahol a város 1944. október 6-i és a környező védőállások október 8-i feladásáig a Magyar Királyi Honvédség német katonai segédlettel sikerrel állította meg a szovjet–román [popup title="előrenyomulást" format="Default click" activate="click" close text="RAVASZ ISTVÁN: Erdély ismét hadszíntér 1944. Peti Real Könyvkiadó, Budapest, 2002, 101–102., 112–114."]. A 10 000 főt elérő magyar [popup title="veszteségnek" format="Default click" activate="click" close text="ILLESLFALVI PÉTER–SZABÓ PÉTER–SZÁMVÉBER NORBERT: Erdély a hadak útján 1940–1944. Püedlo Könyvkiadó, h. n. (Budapest), é. n. (2005), 164."] mindössze egynegyedét tette ki a hadifoglyok száma: viszonylag kevés. „alig” 2500 honvéd esett szovjet fogságba. Magukat a szovjeteket is meglepte ez az alacsony szám, ugyanis ez távolról sem volt elegendő ahhoz, hogy a helyi katonai parancsnokok Moszkvában megindokolhassák a 2. Ukrán Front erőinek majdnem egy hónapos feltartóztatását. Ezért Malinovszkij marsall, a 2. Ukrán Front parancsnoka arra utasította katonáit, hogy a helyi magyar civil férfiak közül pótolják ki a hiányzó létszámot. Ennek megfelelően Észak-Erdélyben 1944 szeptemberében és októberében a Vörös Hadsereg minimum 20 000, de inkább 30 000 foglyul ejtett magyar civil férfival egészítette ki hadifoglyainak [popup title="számát" format="Default click" activate="click" close text="Dr. BANK BARBARA–BENKŐ LEVENTE–Dr. BOGNÁR ZALÁN–DEÁK LÁSZLÓ–Dr. DÚPKA GYÖRGY–KÖTELES LÁSZLÓ–MÁRKUS BEA–Dr. MURÁDIN JÁNOS KRISTÓF–WEISS RUDOLF: „Itt volt a végállomás” Halálos áldozatokkal járó német- és magyarellenes tevékenységek a Kárpát-medencében 1944–1949. Kiadja a Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiuma támogatásával, Pécs, 2015, 89."]. Legnagyobb arányban a tordai csata körzetéből vittek el embereket. Csak Tordáról [popup title="több mint 700" format="Default click" activate="click" close text="PAPP ANNAMÁRIA: Szögesdrót. Háromszék Lap- és Könyvkiadó vállalat, Sepsiszentgyörgy, 2001, 156."], a környékbeli falvakból (Aranyosegerbegy, Tordaszentmihály, Aranyospolyán, Bágyon, Kövend, Tordatúr, stb.) pedig további 200–300 magyar fiút és férfit hurcoltak el zömmel október 6 és 10-e között, de az ezt követő napokban is. Ahogy a front Tordától északra átlépte az akkori magyar–román határt, a foglyul ejtések folyamata az első közeli nagyvárosban, az október 11-én birtokba vett [popup title="Kolozsváron" format="Default click" activate="click" close text="MURÁDIN JÁNOS KRISTÓF: Az 1944-es frontátvonulás Kolozsváron. In: Az identitások korlátai. Traumák, tabusítások, tapasztalat történetek a II. világháború kezdetétől. Szerk.: BÖGRE ZSUZSANNA–KESZELI ANDRÁS–Ö. KOVÁCS JÓZSEF. L'Harmattan Könyvkiadó, Budapest, 2012, 43."] csúcsozott ki. Innen hurcolták el a régióban az egyik településre eső legtöbb magyar polgári lakost, sokszor román szomszédok [popup title="közreműködésével" format="Default click" activate="click" close text="Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX (Államigazgatás felsőbb szervei) J-1 (Külgügyminisztérium) a. (Békeelőkészítő Osztály) 61."]. Október 12. és 15. között, mindössze négy nap alatt 5000 civil magyart érintett ez az [popup title="akció" format="Default click" activate="click" close text="ERCSEY GYULA: Farkasok árnyékában. Kolozsváriak a Gulágon. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kolozsvár, 2006, 39.; A szerző által készített interjú Csetri ELEK (1924–2010) egykori elhurcolttal, Kolozsvár, 2004. április 22. A szerző tulajdonában."]. A Kolozsvárt övező falvakból (Pusztacsán, Ajton, Kolozs, Györgyfalva, Kisbács, stb.) pedig újabb, majdnem 1000 magyar férfit [popup title="vittek el" format="Default click" activate="click" close text="A szerző által készített interjú id. Dané Tibor (1923–2006) kolozsvári jogással, aki az egykori foglyok kártérítési igénylését állította össze 1989 után, Kolozsvár, 2004. április 6. A szerző tulajdonában."].

A Székelyföld 1944. szeptemberi tervszerű kiürítése és az azt lehetővé tevő, már említett tordai feltartóztató ütközet meghatározta az erdélyi magyar polgári lakosság elhurcolásának ütemét és földrajzi kiterjedését. A Székelyföldön, ahol viszonylag gyorsan vonult át a Vörös Hadsereg, kevesebb foglyot ejtettek. 1944. szeptember első felében Háromszéken és a Csíki-medencében összesen kb. 3000 magyart hurcoltak szovjet fogságba Kézdivásárhely, Csíkszentmárton, Csíkszentkirály, Csíkszereda [popup title="környékéről" format="Default click" activate="click" close text="ILLYÉS ELEMÉR: Erdély változása. Mítosz és valóság. München, 1976, 68–69."]. Majd ahogy a magyar katonai ellenállás megerősödött a Felső-Maros-áttörés környékén, a szalárd-palotailvai, valamint a görgegyüvegcsúri elhárító csaták után, szeptember közepén legalább 4000 férfit ejtettek foglyul a szovjet katonai egységek, elsősorban a harcok során bevett Gyergyószentmiklós, illetve Görgegyzentimre, Görgegyüvegcsúr, Magyaró és Marosvécs [popup title="körzetéből" format="Default click" activate="click" close text="Fehér könyv az 1944. őszi magyarellenes atrocitásokról. RMDSZ, Kolozsvár, 1998, 27–30."]. A legnagyobb mértékű civil elhurcolásokra azonban – mint ahogy korábban is szó volt róla – Erdély középső részén, Torda és Kolozsvár környékén került sor.

A szovjet foglyul ejtési razzia ezt követően, 1944. október közepén kiterjedtek Észak-Erdély északi és nyugati területeire is. Október 11. és 25. között a Szamos völgyében, Bonchida és Dés környékén, valamint a Sajó völgyében, Szeretfalva és Beszterce vidékén a bevonuló szovjetek ismét elhurcoltak magyar embereket. Erdély északnyugati területein az október 18–21. körül vívott kisebb utóvédharcok után Varsolc, Szilágyosomlyó, Szilágynagyfalva, Sarmaság, de Nagysomkút, és Nagybanja vidékén is magyar civileket ejtettek foglyul. Október 25-ét követően az immár egész Észak-Erdélyt megszállt szovjet és román katonai alakulatok még több napon át, november elejéig folytatták a polgári lakosság foglyul ejtését, és összesen mintegy 6000 magyar civil férfit [popup title="hurcoltak el" format="Default click" activate="click" close text="Dr. BANK et al: i. m. 88–89."].

Az 1944 őszi erdélyi foglyul ejtések szinte kizárólag csak férfiakat érintettek. A frontátvonulás után a szovjet hadvezetés által „biztonsági okokból” összegyűjtött észak-erdélyi magyar fiúk és férfiak életkora 14-től 70 évig terjedt, többségük azonban az elhurcoláskor a 20. és 40. életéve között járt.

Tipikus eset volt a Kelemen Istváné, aki ekkor Kolozsvár belvárosában, Mátyás király óvári szülőháza közvetlen közelében, az akkori Izabella (ma Georges Clemenceau) utcában lakott. Itt ejtette fogságba az utcát átfésülő orosz járőr közvetlenül a bevonulás után, október 12-én délelőtt. A razzia egyik első hullámba bekerült Kelemen István postai távirásként dolgozott Kolozsváron. Édesapjával, az akkor 43 éves *Kelemen Ferenc*cel és a velük egy udvaron lakó *Györgyjakab Mihály* töltőtolljavító mesterrel együtt fogták el. Mindhárman bekerültek a Szovjetunióba kényszermunkára hurcolt erdélyi magyarok többesre tömegébe. De amíg Györgyjakab Mihálynak sikerült a brassói tranzitlágerből megszöknie, Kelemen István édesapjával együtt a foksányi hatalmas gyűjtőlágerbe került, majd onnan az egyik táborral az Urál-hegység foglyotáborába. Ezek a lágerek nyeltek el a legtöbb erdélyi magyar foglyot. Magnyitogorszk, Cseljabinszk, Asa és Ufa központi táborai mellett a közeli kisebb települések – Salasova, Beloreck, Karpacsova, Minjar, Kistim, Karabas, Nyizsnijj Tagil, Ufalej, Kopejszk, Tvarájá Platyina – körzetében ún. altáborok működtek. Ezekben a foglyokat hosszú éveken át főként bányákban vagy fakitermelésnél, illetve út- és vasútépítésnél dolgoztatták. Általában négy évig tartó rabság várt rájuk, de volt aki – legyengült állapota miatt munkaképtelenné válna – már a következő évben szabadult, míg mások olykor kilenc éven át a szovjet táborvilág lakói maradtak. Így volt ez Kelemen Ferenc és István esetében is. Az apát, Kelemen Ferencet 11 hónapi fogság után, 1945 szeptemberében hazaejleszték, hiszen a fogság által végtelenségig megviselt ember szovjet szemszögből „hasznavehetetlenek” bizonyult. Fiát, Kelemen Istvánt azonban öt éven át tartották fogva az Urál vidékén, s végül csak 1949. október 19-én térhetett haza szereteteihez.

Kelemen István megérte a kommunista rendszer bukását, és hosszú életútja végén, 2011. április 19-én, 85. életében érte a halál Kolozsváron. Az ötvenes orosz fogság idején írt három levele és nyolc tábori levelezőlappja megmaradt a család tulajdonában, akárcsak az 1989-es forradalom után papírra vetett visszaemlékezései. Ma mindegyik a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Kolozsvári Karán létrehozott állandó kiállítás részét képezi. E rövid írás keretében röviden bemutatjuk és elemezzük leveleit és tábori levelezőlappját.

A második világháború európai hadszíntéren való befejeződéséig a Szovjetunióba hurcolt foglyok nem írhattak és nem kaphattak levelet. A tábori postaszolgálat pedig még 1945. május 9. után sem indult meg azonnal, hanem csak fokozatosan, a legtöbb lágerben 1946 elejétől kezdett [popup title="működni" format="Default click" activate="click" close text="Lásd erről ZSIGMOND JÓZSEF: Apám nyomán Szibériában. Az én háborúm és fogságom történetéből 1944–1948. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2002, 89–90."]. Volt azonban olyan láger, ahol ennél is tovább, 1947 elejéig kellett várni az első hivatalos üzenetküldési lehetőségre. Kelemen István is csak 1947 februárjában írhatta meg első tábori levelezőlappját. Ráadásul a cenzorok munkájának megkönnyítése végett a foglyok számára csak tíz sor,

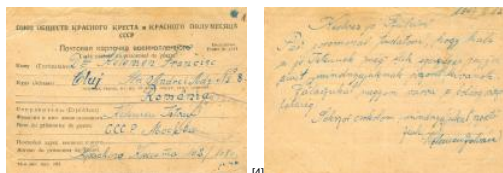
vagy legfeljebb huszonöt szó írását engedélyezték. A találékonyabbak ezért a rövidebb szavakat összeírták, hogy üzeneteik minél hosszabbak [popup title="lehessenek" format="Default click" activate="click" close text="PAPP: i. m. 164."]. A tábori levelezőlapokat a cenzúra moszkvai központjában ellenőrizték, s onnan küldték azokat tovább a címzettekhez. Ugyanígy a foglyoknak szóló leveleket is a kézbesítés előtt Moszkvában átvizsgálták. Címzettként a foglyoknak a moszkvai Vöröskeresztet, a tábori postát irányító szervezetet kellett megjelölniük. Levelet a foglyok csak 1948-tól kezdve írhattak, addig csak a Vöröskereszt által kiadott tábori levelezőlapok formanyomtatványait használhatták. A Sapientia EMTE kolozsvári múzeumi gyűjteményében mintegy 300 tábori levelezőlap található. Többoldalas levélből azonban jóval kevesebb maradt fenn, alig pár tucat gazdagítja a gyűjteményt.

A békeszerződés 1947. február 10-i aláírása előtt keltezett tábori levelezőlapokon a *lágér* szó nem szerepelhetett, helyette a foglyotábor közelében levő helység nevét, vagy az esetek többségében egyszerűen csak „postafiókot” írtak. Ennek száma a valóságban a lágér száma volt. Így van ez Kelemen István legkorábbi, 1947. február 12-én, a foglyul ejtése után két évvel és négy hónappal írt első tábori levelezőlapjának esetében is. A levelezőlapon látható 102/1080-as szám a Magyitogorszk lágérközponthoz tartozó 1080-as számú foglyotábort s az annak keretében működő 102-es számú szénbánya altáborát jelölte. "vertical-align:baseline">Ígaz ugyan, hogy a tábori levelezőlapok szövege nagyjából sematikusnak nevezhető, mégis sokáig ez jelentette a lágerek világából az egyetlen „legálisan” kikerült írott anyagot. A tábori levelezőlapok jellegzetessége a tömör fogalmazás, a sablonos kifejezések és a lényegretörő kifejezőmód. Konkrét információkat a foglyok valós helyzetéről nem lehetett leírni, mégis a fogságban szenvedőkön sokszor úrrá lévő végső elkeseredés küszöbén egyedül ez, a szeretteiknek hazaküldhető kis lapocskát tartotta a lelket. Ugyanakkor az otthon maradt családtagoknak is e rövid üzenetek jelentették a fogságba hurcoltakról rendszertelenül érkező apró életjeleket. Mindez jól érzékelhető Kelemen István első hazaküldött tábori levelezőlapjának szövegében, amely olyan, mint egy kétségbeesett kiáltás. Szerzője a szüleinek címezte levelét, hiszen tudomása volt arról, hogy édesapját korábban hazaengedték a fogságból. Ő viszont először csak ekkor, másfél évvel apja hazatérése után tudhatta szeretteivel, hogy életben van, eloszlata az addigi gyöttrő bizonytalanságot. Sorából a szinte még gyermek foglyos szülei utáni vágyakozása és a hazatérés állandó reménye olvasható ki: *„Kedves jó Szüleim. Pár sorommal tudatom, hogy hála a jó Istennek még élek, egészséges vagyok, amit mindnyájuknak viszont kívánok. Válaszukat nagyon várva, a boldog viszontlátásig. Sokszor csókolom mindnyájukat szerető fiúk, Kelemen István.”*

Általános Szerződési Feltételek

1. Kelemen István első tábori levelezőlapja

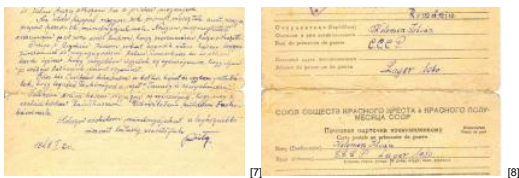
[Tovább a galéria oldalára](#) [6]

1947. február 12.

Jelzet: „Meghalni könnyebb, mint elválni.” Erdélyi magyar civilek szövete fogságban 1944–1949. A Sapientia Erdélyi Magyar Tudománygyűjtemény Kolozsvári Karának állandó kiállítása. – Eredeti, kézzel írt, aláírással.

A további levelezőlapokból kiviláglik, hogy a családdal folytatott levélváltás mennyire fontos volt a távolba szakadt elhurcoltaknak. Számon tartottak minden otthonról érkező rövid üzenetet. *„Az utolsó lap[ot], amit otthonról kaptam 1947. IX. 23-án írták, azóta én már választ is küldtem XII 18-án”* – írta Kelemen István szüleinek 1948. január 20-án. A foglyok sokszor a családtagjaiknak külön-külön is írtak pár sort – így tartva bennük (és önmagukban is) a hazatérés reményét. Meghatóak Kelemen István 1948. januárjában írt sorai: *„Habár utólagosan is kívánok boldog új évet, amelyben én is talán hazaérkezem, ha a jóisten megengedi. [...] Drága jó Anyukám, tudom sokat aggódik értem, kérem legyen türelemmel és megnyugvással, talán nemsokára én is otthon leszek, ígérem, hogy még jobban ügyelek az egészségemre, hogy ilyen jó erőben láthassuk viszont egymást.”* A családdal folytatott levelezés a korábbi hosszú, gyötrelmes bizonytalanságnak vetett véget azzal, hogy a foglyok évek után tudomást szerezhettek a legfontosabb otthoni eseményekről. Kelemen István például szülei 1947. szeptemberében írt lapjából tudta meg, hogy a fogságból két évvel korábban, 1945. szeptemberében nagyon legyöngült állapotban hazaengedett édesapja túlélte a hosszú utat és visszatérhetett családjuk körébe. *„Az utolsó lappal nagyon sok örömet szereztek, amit nagyon szépen köszönök mindnyájuknak. Nagyon megnyugtató édesapám pár sora, erről tudom, hogy szerencsésen hazaérkezett.”* A cenzúra miatt óvatosan kellett a foglyoknak fogalmazniuk, ha azt akarták, hogy levelük eljusson a címzettekhez. Ezért Kelemen István is – aki látta, hogy édesapja milyen végtelenségig legyöngült állapotban volt fogsága utolsó időszakában, és saját tapasztalataiból tudta, mit jelent a lágérélet – így írt édesapjának: *„Tátiám drága, kérem, vigyázzon az egészségére, hogy még a családi körben találhassam.”*

2. Kelemen István második tábori levelezőlapja

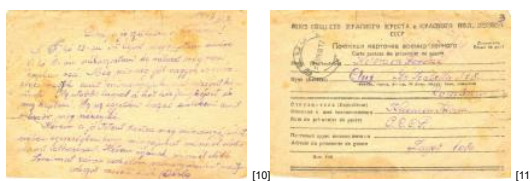
[Tovább a galéria oldalára](#) [9]

1948. január 20.

Jelzet: „Meghalni könnyebb, mint elválni.” Erdélyi magyar civilek szovjet fogságban 1944–1949. – Eredeti, kézzel írt, aláírással.

A tábori postát irányító szovjet hatóságok kezdeti szigorának fokozatos enyhülését mutatja, hogy 1947-től már megengedett volt, hogy szeretteik fényképeket is küldjenek hazáról a foglyoknak. Ezt bizonyítja Kelemen István 1948. március 5-én írt levelének egyik részlete is, amely rávilágít arra, hogy az évek óta fogságban sínylődő foglyok számára milyen hatalmas jelentőséggel bírt ez: „Az utóbbi lappal a két kis fényképet is megkaptam. Ez az egyetlen hazai emlékem, amit többször megnézegetek.”

3. Kelemen István harmadik tábori levelezőlapja

[Tovább a galéria oldalára](#) [12]

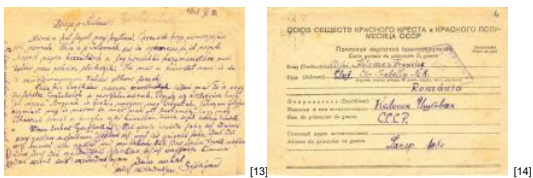
1948. március 5.

Jelzet: „Meghalni könnyebb, mint elválni.” Erdélyi magyar civilek szovjet fogságban 1944–1949. – Eredeti, kézzel írt, aláírással.

Bár tisztában voltak a levélváltás szigorú korlátaival és azzal, hogy szenvedéseikről az igazságot nem írhatják ki magukból, a foglyok számára mégis bátorítást, lelki épülést jelentett az otthon maradt szeretteikkel való legapróbb kapcsolattartás is. Leginkább ugyanis a rettenetes honvágy kinozta őket. Az orosz örök többsége általában megértően és emberségesen viszonyult a foglyokhoz, igyekeztek vigasztalni és biztatni őket. Hol azt mondták: „Szkoro páigyos domoj!” [„Rövidesen hazamész!”, hol meg ezt: „Nye bojszá, szkoro páigyos domoj!” [„Ne búsulj, hamar hazamész!”] vagy ezt: „Vszjó hárásó bugyet!” [„Minden jó lesz!”], [popup title="stb" format="Default click" activate="click" close text="ZSIGMOND: i. m. 95."]. Másrészt számos alkalommal csúnyán átejtették őket, azt ígérve, hogy eljött a szabadulás várva-várt órája, holott csak egy-egy új fogolytranszportot állítottak össze, amelyet azután más táborba irányítottak. Egy ilyen esetet ír le igen érzékletesen Ercsey Gyula Kolozsvárról elhurcolt civil fogoly a visszaemlékezésében: „Munkaidő végén, karácsony estéjén, a nagy pillanat elérkezett. [...] A gondos számbavételt követően a raktárban új ruhákba öltöztettek. Ez még inkább felszította reményeinket, és a közeli szabadulás lázában készültünk az útra. Mindenki hitte, hogy valóban elengednek, hozták a katona bajtársak a leveleket, és ígértük, hogy személyesen visszük a címzettnek. [...] Kivíttek az asai vasútállomásra. Csordultig volt a szívünk reménnyel, nem úszkált semmi aggodalom benne, amelyre gondolni sem mertünk. Sokáig váraoztunk. [...] Aztán jött egy vonat, és azt mondták, hogy ez a miénk. Messziről látszott, amint Szibériának tartva, mint egy nagy fekete állat közeledett... És akkor megértettük, hogy vége az ábrándos reményeinknek. [...] Felcshelödtünk a kijelölt vagonba, és elfoglaltuk helyünket. [...] A jövő reménytelensége nehezedett mindnyájunk lelkére. [...] Valaki megszólalt: Na, fiúk... Csak ennyit, de ebben benne volt [popup title="minden..." format="Default click" activate="click" close text="ERCSEY: i. m. 72–73."]

Mindez Kelemen István leveleiben is jól érzékelhető. „Napról-napra készülünk a legközelebbi hazamenetelre, ami talán nemsokára elérkezik. Ha már a húsvétot nem is [tölthetem otthon – MJK], de a születésnapomra [augusztus 20 – MJK] talán otthon leszek” – írta 1948. április 2-án. Erre azonban még több mint másfél évet kellett várni.

4. Kelemen István negyedik tábori levelezőlapja

[Tovább a galéria oldalára](#) [15]

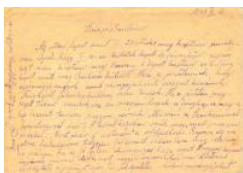
1948. április 2.

Jelzet: „Meghalni könnyebb, mint elválni.” Erdélyi magyar civilek szovjet fogságban 1944–1949. – Eredeti, kézzel írt, aláírással.

A foglyokra súlyos hatással volt a légerélet, a táborokban uralkodó, olykor szinte már elviselhetetlen állapotok mindegyikük egészségét valamilyen mértékben kikezdték. Az elszorított nélkülvételek legtöbbjükön maradó testi nyomokat hagytak. A foglyok ennek tudatában is voltak, ami érzékelhető Kelemen István leveleiben, aki igyekezett családját felkészíteni a viszontlátás várható sokkhatására. Saját egészségi állapotáról tilos volt írnia, ezért – abszurd módon – szülei négy év alatt bekövetkezett valószínű „öregedésével” indokolva, így figyelmeztette szeretteit a bekövetkezett változásokra, az azokkal való kényszerű szembenézésre: „Anyuék is biztos nagyon megöregedtek. Nehezen fogjuk egymást megismerni, de már csak ott tartanék, hogy megállhassak ismét a konyhaajtó küszöbén.” (Lásd a 4. számú dokumentumot!)

A szabadon engedés folytonos késése elkésérítette a foglyokat, akik végül mély apátiába sülyedtek. Kelemen István – bár sosem adta fel a hazatérés reményét – olykor már-már beletörődött véglegesnek érzett „száműzetésébe”. „Apu már biztosan elfelejtette a fogságot” – írta elkésérésében 1948. június 4-én, amikor legtöbb fogolytársát már beosztották valamelyik hazainduló transzportba.

5. Kelemen István ötödik tábori levelezőlapja

[16]

[17]

[Tovább a galéria oldalára](#) [18]

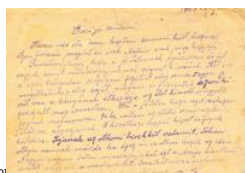
1948. június 4.

Jelzet: „Meghalni könnyebb, mint elválni.” Erdélyi magyar civilek szovjet fogságban 1944–1949. – *Eredeti, kézzel írt, aláírással.*

Rá azonban még hosszú hónapokig nem került sor. Hazaszállítás helyett átirányították egy másik lágerbe, ahol továbbra is munkaerőre volt szükség. Erről természetesen nem értesíthette szeretteit, hiszen tilos volt írni a fogság pontos helyszínéről, akárcsak a táborok belső életéről és a valós életkörülményekről. A Magnyitogorszk 1079-es számú munkatáborába való áthelyezését csak szeptember 3-i levelének címzése árulta el.

A hatalmas táborvilágban sánylódó több millió fogoly eltartása – még azon a minimális szinten is – hatalmas költségterhet jelentett a szovjet államnak. Ezért a hatékonyabb önfenntartás céljával, 1946. január 1-től bevezették a *hozraszcsiot*, vagyis az önelszámoló rendszeret. A táborlakók munkáját megfizették. Ezt természetesen a propaganda is felhasználta, úgy állítva be a foglyok helyzetét, mintha ők már szinte szabad emberek lennének. Arról azonban a külvilág felé sehol sem tettek említést, hogy a foglyoknak ettől kezdve a saját maguk „keresetéből”, azaz kötelező és mélyen alulfizetett kényszermunkájukból kellett gondoskodniuk saját [popup title="létfenntartásukról" format="Default click" activate="click" close text="ZSIGMOND: i. m. 91., 118–120."]. A rendszer cinizmusát mutatja, hogy mindent megfizettek velük, még a „szállást” és az „étkeztetést” is. Amennyiben a foglyoknak mindezek kifizetése után maradt még némi pénze, azt meghatározott napokon fegyveres kíséret mellett a közeli városok bazárjában költöthették el. Ilyenkor legtöbbször élelmiszert vagy dohányt vásároltak rajta, hogy a szűkös lágerkosztot valahogyan [popup title="kiegészíthessék" format="Default click" activate="click" close text="PAPP: i. m. 144.; ERCSEY: i. m. 88–89."]. Kelemen István is – a túlélés reményében – önfenntartásra kényszerült. Erről így értesítette 1948. szeptember 3-án a folyton halasztódó hazatérése miatt aggódó családját: „Két éve a szénbányában dolgozom. Fizetést elég rendest [kapok].” Majd rögtön így folytatta: „Éppen a megélhetéshez elég, saját magam is főzögetek. Azon kívül van a bányának étkezdéje. Az élet kisebb-nagyobb gondjait megismertem. Ha a jóisten hazaségít, nehezen fognak megismerni.” Ahhoz, hogy a cenzúra szűrőjén levele átmehesen, ehhez azonban hozzá kellett tenni: „70 kg voltam az utolsó orvosi viziten. Tehát ne aggódjanak.”

6. Kelemen István hatodik tábori levelezőlapja

[19]

[20]

[Tovább a galéria oldalára](#) [21]

1948. szeptember 3.

Jelzet: „Meghalni könnyebb, mint elválni.” Erdélyi magyar civilek szovjet fogságban 1944–1949. – *Eredeti, kézzel írt, aláírással.*

Mint ahogy e levélből is kiderül, a táborokban rendszeres orvosi vizsgálatnak vetették alá a foglyokat. Ennek azonban nemcsak betegségmegelőzési oka volt, hanem fő célját a különböző nehézségű munkakategóriákba való beosztás, a foglyok munkaerő szerinti besorolása képezte. „*Délután az egészségügyi komisszió elé vezettek*” – emlékezett Ercsey Gyula. „*Bent intettek, hogy vetközzünk le. [...] Az orvosnő hosszan forgatta őket [a foglyokat – M. J. K.], belecscipett a fenekükbe, a tomporukat tapogatta, hogy mennyi hús maradt rajta, és ennek alapján valamely munkakategóriába sorolta [popup title="őket" format="Default click" activate="click" close text="ERCSEY: i. m. 24.].*” Az „orvosi viziten” dőlt el az is, hogy ki az, akit feltétlenül kórházba kell utalni, pontosabban – gyógyszerek híján – pihenésre kell rendelni, és kit milyen munkára lehet küldeni. Őt munkakategóriát állapították meg. Az első csoportba azok kerültek, akik a legjobb erőnlétben voltak. Nekik napi tíz órát kellett dolgozniuk. A másodikba kerülőknek már csak nyolc munkaóra volt engedélyezve, míg a harmadik kategóriások – akiknek elvben nem kellett elhagyniuk a tábor területét – munkaidejét hat órában állapították meg. Dolgoztatták a gyengélkedőket is. Ők az ún. OK csoportba kerültek, s a tábor területén adódó könnyebb munkákat napi négy órán át végezték. A legrosszabb állapotban lévők, akik közé a kórházbarakokban fekvők is tartoztak, a DT (disztrófiás) kategóriába osztották be. Tőlük valójában már nem volt szabad munkát követelni. A végső stádiumba került betegeket orosz orvosok hiányában a polgári életben orvosként dolgozó rabtársak gyógyították, [popup title="ápolták" format="Default click" activate="click" close text="Az orvosi vizsgálatokról lásd: STARK TAMÁS: Magyarok szovjet fogságban. História, 1995. 2. sz. 23.; ILLÉSFALVI–SZABÓ–SZÁMVÉBER: i. m. 59–60."].

Az amúgy is folyamatos hónapgy főképp az ún. sátoros ünnepek idején erősödött fel a foglyokban. Karácsonykor vagy húsvétkor igyekeztek hazaküldött lapjaikat különlegessé tenni, hogy szeretteiknek örömet okozhassanak. Így születtek az egyedi díszítésű, egyszerű és megismételhetetlen ünnepi tábori levelezőlapok és levelek, amelyekből az itt bemutatott hagyatékban három is fennmaradt. Az 1948. december 14-i keltezésű, bal felső sarkában téli tájat ábrázoló, színes ceruzarajzzal ellátott tábori levelezőlapjában Kelemen István meglepően őszintén tárta fel helyzetét: „*Tudom, nagyon várnak haza, de sajnos az idén még mindég nem engednek haza. Ötödik karácsonyt töltöm az idegenbe[n]. Nagyon sokat tudnék írni, de itt csak minden hónapban egy lapot lehet írni. Tudatom, hogy egészséges és jól vagyok [sic]. Ne aggódjanak, mert ruhát vettem magamnak, fehérmeműt, mindent. Tudniillik én bányában dolgozom 2 éve. Szabadon élünk, mindent saját magunk veszünk, főzünk, úgy, ahogy a fizetésünk megengedi. Kívánok sok kellemes [sic] karácsonyi és újévi ünnepeket. Talán jövőben én is otthon leszek. Nagyon fáj a lelkem, hogy nem lehetek már én is otthon. A jó Isten talán ezt is megadja.*”

7. Kelemen István hetedik tábori levelezőlapja

[22]

[23]

[Tovább a galéria oldalára](#) [24]

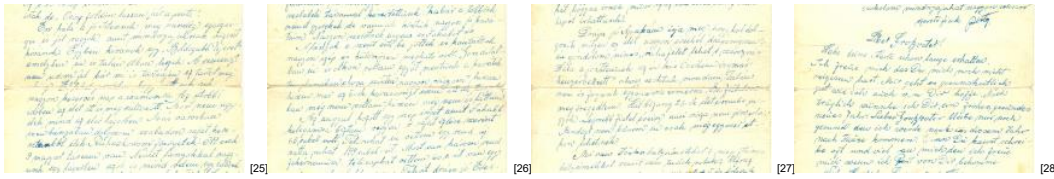
1948. december 14.

Jelzet: „Meghalni könnyebb, mint elválni.” Erdélyi magyar civilek szovjet fogságban 1944–1949. – *Eredeti, kézzel írt, aláírással.*

A történész számára igen fontos információk bújnak meg tehát e sorokban. A levélírás megengedett gyakorisága mellett kiderül az is, hogy a foglyoknak szállás- és ételmezési költségeik mellett ruházatukról is maguknak kellett gondoskodniuk, s a fizetésük sokszor nem volt erre elegendő. Innen is kiviláglanak a szovjet táborrendszer ellátásának és fenntartásának hatalmas hiányosságai, ami egyik magyarázata az elhalálozott foglyok nagy számának. Paradox módon mindegy éppen egy karácsonyi levelezőlapból derül fény, holott az esetek többségében éppen az ünnepek idején javult valamelyest a foglyok helyzete. Előfordult, hogy a keresztyénység legnagyobb ünnepén, karácsonykor a korábban megszórt élelmiszerekből a táborvezetőség nagyobb mennyiséget [popup title="osztott ki" format="Default click" activate="click" close text="A szerző által készített interjú Forrai János (sz. 1924. április 26.) volt hadifogollyal, Kolozsvár, 2004. március 30. A szerző tulajdonában."]. „Az ateista szovjet rendszerben ugyan hivatalosan nem ünnepelték a karácsonyt, de a legtöbb táborban a vezetőség hallgatólagosan engedélyezte a foglyoknak, hogy szentestén feldíszített fenyőfát állítsanak, és német, román, illetve más nemzetiségű fogolytársaikkal együtt karácsonyi dalokat [popup title="énekeljenek" format="Default click" activate="click" close text="Többek között lásd erről: ZSIGMOND: i. m. 114.; ILLÉSFALVI–SZABÓ–SZÁMVÉBER: i.

m. 64. és a szerző által készített interjú Mile József (1923–2015) egykori kolozsvári elhurcolttal, Kolozsvár, 2004. március 25. A szerző tulajdonában.]. „Nekem is volt egy kis karácsonyom, ez volt a második szépen feldíszített, karácsonyfás karácsony, amit mi 23 szobabeli társammal készítettünk. Habár a többiek német gyerekek, de vannak közöttük nagyon jó barátaim. [...] A lányok [német nemzetiségük miatt a Szovjetunióba kényszermunkára deportált kelet-európai női foglyok – M. J. K.] a szenteste bejöttek és kántáltak. Nagyon szép és különösen megható volt. Gondolatban én is otthon voltam” – olvashatjuk Kelemen István 1949. január 8-án hazaküldött levelében.

8. Kelemen István első levele

[Tovább a galéria oldalára](#) ^[29]

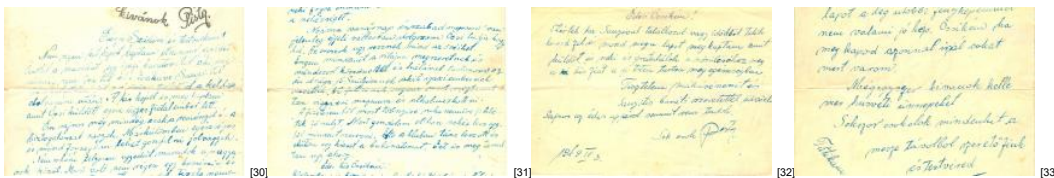
1949. január 8.

Jelzet: „Meghalni könnyebb, mint elválni.” Erdélyi magyar civilek szovjet fogságban 1944–1949. – Eredeti, kézzel írt, aláírással.

Az orosz légerparancsnokok és az őrszemélyzet hivatalosan elhatárolódott az ünneptől, nem vett részt a foglyok betlehemes játékokkal tarkított karácsonyi előadásain. Újévkor azonban a tábort vezetői mindig látogatást tettek a [popup title="barakkokban" format="Default click" activate="click" close text="ZSIGMOND: i. m. 150."]. Mintegy kegyként, 1949 újév napjától pedig lehetővé tették a foglyoknak, hogy hosszabb levelet is írhattak. Kelemen István fentebb idézett, január 8-i keltezésű, első többoldalas levelében így értesítette erről családját: „Nagyon sokat tudnék írni és kérdezní, a »gyerekek« [német nemzetiségű fogolytársai – M. J. K.] már azt kérdik, hogy »még írok?« Hát hogyan írnék, mikor ez az első levél, eddig csak lapot írhattunk.” (Lásd a 8. számú dokumentumot!)

A jó rajzkészséggel megáldott, ügyes kezű Kelemen István számára a táborvezetőség engedékenyebb hozzáállása e kérdésben lehetőséget teremtett arra, hogy helyzetén valamelyest javítson. Nem csak saját leveleit díszítette ki igen ötletesen, mint például a fentebb idézett január 8-i levelet virágmintával és a hagyományos újévi szerencsét hozó jelképekkel: patkóval, négylevelű lóherével stb., vagy az 1949. április 3-i keltezésű levelét a húsvéti ünnepkörhöz kapcsolódó szimbólumokkal, barkával, kiscsirkével, piros tojással, hanem plusz élelemdagerty vagy ruházatkodási cikkekért cserébe fogolytársai leveleinek kidíszítését is vállalta.

9. Kelemen István második levele

[Tovább a galéria oldalára](#) ^[34]

1949. április 3.

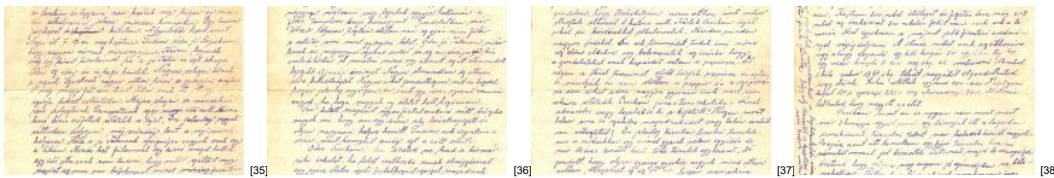
Jelzet: „Meghalni könnyebb, mint elválni.” Erdélyi magyar civilek szovjet fogságban 1944–1949. – Eredeti, kézzel írt, aláírással.

Ő maga levelében így vall erről: „Szabad időmben rajzolatok színes ceruzával, meg vízfestéssel. Volt egy kis hasznom is belőle, mert karácsonyi meg újévi üdvözlőket tudj Isten hányat rajzoltam a lányoknak.” (Lásd a 8. számú dokumentumot!)

Az ünnepek sajátos értelmet nyertek a tábort világában. Az év ünnepnapjainak otthoni megszokott rendje a kommunista elveknek megfelelően a légerekben átalakult. A vasárnap nem számított ünnepnek, csak munkaszüneti nap volt, és az sem minden táborban. „Máma [sic!] vasárnap és szabad napom van. Jelenleg éjjeli váltásban dolgozom” – írta Kelemen István 1949. április 3-i levelében. (Lásd a 9. számú dokumentumot!)

Az elvégzendő munkák függvényében, több légerben ezen a napon is dolgoztatták a foglyokat. Ugyanakkor voltak kötelező ünnepek, amelyeket az orosz örök mindig együtt ültek meg a foglyokkal. Ilyen volt például május elseje, a munka ünnepe, amikor senki sem dolgozott, s tartalmasabb ebédet adtak. „Május elsején és másodkán nem dolgoztunk. Ünnepeztünk, szép napos idő volt” – írta 1949-ben Kelemen István.

10. Kelemen István harmadik levele

[Tovább a galéria oldalára](#) ^[39]

1949. május 13.

Jelzet: „Meghalni könnyebb, mint elválni.” Erdélyi magyar civilek szovjet fogságban 1944–1949. – Eredeti, kézzel írt, aláírással.

Május 9-én, a második világháború végének ünnepén a légereket minden esztendőben felloboogzták, s orosz katonai indulókat játszottak. Ugyanígy ünnepelték meg minden év november 7-én az 1917-es bolsevik forradalom [popup title="győzelmét" format="Default click" activate="click" close text="ZSIGMOND: i. m. 77., 79., 128.]. Különösen nagy hangsúlyt fektettek erre a harmincadik évfordulón, 1947-ben.

Mindezek mellett működtek a tábori propaganda rejtett formái is. Ezek elsősorban a tábori klubok működésében fejtették ki hatásukat. A tábort többségében – mintegy a foglyok irányába mutatott kegyként – a parancsnokság engedélyezte foglyokklubok létrehozását. Ezekben a foglyok – kihasználva kevés szabadidejüket – saját zenekarok muzsikájára [popup title="táncolhattak" format="Default click" activate="click" close text="PAPP: i. m. 144.], és színjátszó előadásokat is [popup title="tarthatnak" format="Default click" activate="click" close text="A szerző által készített interjú Kovács Jolánnal, az elhurcolt Kovács Károly özvegyével, Kolozsvár, 2004. március 31. A szerző tulajdonában.]. Ezekben általában a táborvezetőség is részt vett. Néha az asai vagy cseljabinzski vagy más főtáborokból kiküldött, pár tagú „vándorzenekar” is felkereste a félreesőbb légereket. Magyar nótákat, szalondarabokat vagy operettreszleteket játszottak, és zene- vagy énekszámokat [popup title="adtak elő" format="Default click" activate="click" close text="ILLÉSFALVI-SZABÓ-SZÁMVÉBER: i. m. 108.]. A tehetségesebb foglyokból utasításra ún. „kulturbrigádokat” alakítottak, amelyekben szavaltak és énekeltek. Nekik kellett az ünnepi műsorokat is megtervezniük és [popup title="lejátsszaniuk" format="Default click" activate="click" close text="A szerző által készített interjú Fodor Eszterrel, Bakó Mihály egykori elhurcolt leányával, Kolozsvár, 2004. március 23. A szerző tulajdonában.]. Ezek jól átgondolt tartalma és koreográfiája néha nyílt, néha burkolt politikai üzeneteket is hordozott. Mindez azonban vajmi kevésbé érdekelte a

fogyokat, akik számára a tábori klubok a kikapcsolódás lehetőségét, nehéz helyzetük miatt érzett keserűségük és kínzó honvágyuk pillanatnyi enyhülését jelentették. Mindez többször is visszaköszön Kelemen István leveleiben: „Szabad időm kissé jobban eltelik. Nagy klubhely[is]ség van, lehet táncolni” – olvashatjuk 1949. január 8-i levelében. (Lásd a 8. számú dokumentumot!)

„Este a klub[ban] tánc lesz, ott is elütöm egy kicsit a búbánatomat. Ezt is megtanultam úgy-ahogy” – jegyezte meg kissé keserű önróniával 1949. április 3-i keltezésű levelében. (Lásd a 9. számú dokumentumot!)

A tábori levelezés a fogság éveiben mindvégig rendszertelen és gyakran igencsak késedelmes volt. Ez sokszor fokozta a foglyok gyötrelmeit, hiszen előfordult, hogy hónapokig nem kaptak hírt otthon maradt családtagjaikról, vagy leveleik nem érkeztek meg a címzetekhez. Kelemen István harmadik fogságban írt, 1949. május 13-i leveléből is ez derül ki: „Nem tudom elképzelni, mi lehet az oka, hogy az én leveleim[et] és lapjaim[at] nem kapták meg, hiszen én minden alkalommal írtam, minden hónapban. Egy lapon fényképet is küldtem.” (Lásd a 10. számú dokumentumot!)

Ezek közül azonban csak három levelezőlap érkezett meg: „El nem tudom képzelni, hogy egy év alatt csak 3 lapot kaptak meg, hiszen én minden hónapban, ha levelet nem, de lapot küldtem” – olvashatjuk az utolsó, 1949. július 14-én, a fogoly hazatérése előtt három hónappal írt tábori levelezőlapon.

11. Kelemen István nyolcadik tábori levelezőlapja

[Tovább a galéria oldalára](#) ⁽⁴²⁾

1949. július 14.

Jelzet: „Meghalni könnyebb, mint elválni.” Erdélyi magyar civilek szovjet fogságban 1944–1949. – Eredeti, kézzel írt, aláírással.

A történész kutató számára a szovjet fogság idején folytatott levélváltásban elsősorban a többoldalas levelek fontosak, hiszen ezek a tábori levelezőlapokhoz képest összehasonlíthatatlanul több információt tartalmaznak, és így nagyobb forrásértékkel bírnak. Jó példa erre Kelemen István utolsó, 1949. május 13-án írt levele, amelyben egyebek mellett részletesen leírta otthon maradt öccsének, hogy munkájáért milyen „fizetést” kapott, sőt annak valódi értékét is, ami mai kifejezéssel élve „reálkeresetnek” is tekinthető. A közölt adatokból egy átlagos fogoly „vásárlóerejére” következtethetünk, s így lényegében az „életszínvonalára” derül fény, amelynek szeretteivel való megismertetése Kelemen István voltaképpeni célja is volt. Érdemes ezért levelének erre vonatkozó teljes részét idézni: „Kaptam 200 rubel előleget és fizetés lesz még 508 rubel, az összkéretet 900 rubelen felül van. Csak sok a [popup title="levonás" format="Default click" activate="click" close text="A már korábban említett „szállás- és étkeztetési költségekről” van szó.]. Most igyekszem a májust jobb fizetési eredménnyel végigdolgozni. Itt ötszáz rubel csak az étkezésre úgy-ahogy elegendő, egy kiló kenyér 3 r., egy liter tej 4 r., egy veder krumpli 9–10 r., vaj 1 kg. 61, makaróni 12 rubel 1 kiló, cukor 13.50 1 kg. Tehát nagyjából elgondolható, hogy élünk. Ruhá, sőtéték egy rend 500–600 r., félcipő gumitalppal 130 r., egész cipő 221 r., ing alsónadrág 74 r. Most már láthatod, hogy megy itt az élet.” (Lásd a 10. számú dokumentumot!)

Mivel a Szovjetunióban tervgazdálkodás működött és egységes árrendszer volt bevezetve, ezek az adatok általánosságban érvényesek voltak a légervilág belső viszonyaira, és a foglyok ellátásának reális költségeit tükrözik.

Érdemes mindezt összevetni a foglyok étkeztetését szabályozó rendelettel, amelyet a Vörös Hadsereg még 1941. június 23-án adott ki. Ezek szerint a napi fejadag: 600–750 g rozskenyér, 90 g kása, dara, 600 g burgonya és zöldség, 40 g hús, 120 g hal és 20 g cukor lett [popup title="volna" format="Default click" activate="click" close text="GALICKIJ, V. P.: Vengerskije voennoplenie v SSSR [Magyar hadifoglyok a Szovjetunióban]. Voennno Isztoricseszki Zsurnal [Hadtörténeti Napló], 1991/10. 45–47.]. "Bár a fejadagokat a háború folyamán, majd később is többször emelték, a foglyok gyakran még az eredetileg előírt mennyiséget sem kapták meg. Ez tűnik ki például a Német Vöröskereszt által a hazatértek beszámolóai alapján az 1946–47-ben kiosztott fejadagokról készített felmérésből is. Eszerint a foglyok általában naponta csak 400–600 g rozskenyet, 50–100 g kását és darát, 600–830 g burgonyát és egyéb zöldséget, 20–30 g húst, 70–75 g halat és 10–17 g cukrot [popup title="kaptak" format="Default click" activate="click" close text="FLEISCHHACKER, HEDWIG: Die Deutsche Kriegsgefangenen in der Sowietunion. Der Faktor Hunger [Német hadifoglyok a Szovjetunióban. Az éhség tényező]. Zur Geschichte der Deutschen Kriegsgefangenen des Zweiten Weltkrieges [A második világháborús német hadifoglyok történetéből]. III. kötet. München, 1965, XXX–XXXI.]. " Mikor pedig már önmaguknak kellett saját keresetükből állni étkeztetésüket, sokszor napi élelmiszeradagjuk még kevesebb volt. Ha pedig mindehhez hozzáteszük, hogy szinte kivétel nélkül fiatal nők és férfiak voltak, akiknek nehéz fizikai munkát kellett végezniük, és ahhoz magas kalóriabevitelre lett volna szükségük, akkor az élelmezési szint alacsony volta, pontosabban a folytonos éhezés egyértelművé válik. „Ne féltsek engem, mert megtanultam vigyázni magamra és alkalmazkodni” – írta megnyugtatólag szüleinek Kelemen István 1949. április 3-i levelében. (Lásd a 9. számú dokumentumot!)

Ezzel szemben az ugyancsak Kolozsvárról civilként elhurcolt fogolytársa, Szabó György visszaemlékezéseiben leírta a valós helyzetet: „Ha nem vittek munkára, csak a következő étkezést vártuk, mohón, villogó szemekkel, mint a kitéhezett farkasok; az ételosztás volt mindennek az eleje-vége, sarkalatos [popup title="pontja" format="Default click" activate="click" close text="ILLÉSFALVI–SZABÓ–SZÁMVÉBER: i. m. 47.]."

1949-ben írt levelei egyikében Kelemen István a közelgő hazatérés híreinek hatására megpróbálta felkészíteni szeretteit a találkozásra. Sorai között olvasva, burkolt utalásokat lehet találni az éhezéstől és az állandó nehéz fizikai munkától leromlott egészségi állapotára: „Talán nem is fogunk egymásra ismerni. Én fiatalon megöregedtem. Hát bizony, 23-ik életévemből[n] vagyok. Legszebb fiatal éveim, ami[ek] vissza nem jön[nek] soha. Mindezt nem bánom én, csak még egyszer otthon lehetnék.” (Lásd a 8. számú dokumentumot!)

Szabodon engedése azonban még mindig váratott magára. Ehelyett ismét áthelyezték, ezúttal az 1081. számú fogolytáborba, ahol egy újabb bányában dolgoztatták még több hónapon át. Utolsó, 1949. júliusi tábori levelezőlapjának címzésén már ennek a lágernek a száma olvasható. (Lásd a 11. számú dokumentumot!)

Kelemen István életben maradt és megérté a várho-várt hazatérést. Az utolsó nagyobb fogolytranszporttal érkezett haza a Szovjetunióból 1949. október 19-én. Több sorstársa nem volt ilyen szerencsés. Az orosz fogságot szenvedett erdélyi magyar civilek mintegy harmada sosem láthatta viszont szeretteit. A több éves fogságban elpusztult erdélyi magyarok számát mintegy 5000–6500 főben állapíthatjuk [popup title="meg" format="Default click" activate="click" close text="MURÁDIN JÁNOS KRISTÓF: Erdélyi magyarok a Szovjetunió kényszermunkatáborjaiban. Szerk.: EGYED EMESE–PAKÓ LÁSZLÓ. CERTAMEN III. Előadások a magyar tudomány napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szakosztályában. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2016, 423.].

Mint ahogy az itt közölt dokumentumokban is láthattuk, a tábori levelezőlapok és levelek leggyakoribb témái között volt a foglyok egészségi állapota, a honvágy kifejezése, az otthonmaradt családtagok és barátok felőli érdeklődés, a ritkán érkező otthoni válaszlevelek miatti panasz, az ünnepi jókívánságok (karácsony, újév, húsvét), valamint a közeli hazatérésben való reménykedés. Mindaz tehát ami e rendkívüli, tragikus helyzetbe került egyszerű civil emberek mindennapi életét meghatározta. Ma, a kommunizmus bukását és a Szovjetunió 1991-es szétesését követően, amikor napjaink fiatalasága számára a fogságért felelős politikai rendszer és a foglyotáborokat egykor működtető állam csupán a múltba vésző, körvonalazhatatlan ideológia és entitás, ezek a levelek a maguk egyszerű, közérthető módján a legjobb közvetítői egy embertelen, már-már szürrealisztikus, mégis időben oly közeli, épphogy csak magunk mögött hagyott világnak. Annak kellő ismerete pedig mai világunk megfelelő értékelésének elengedhetetlen feltétele.

Címkék:

[malenkij robot](#) ⁽⁴³⁾

[Gulag](#) ⁽⁴⁴⁾

[elhurcolás](#) ⁽⁴⁵⁾

[Szovjetunió](#) ⁽⁴⁶⁾

[Erdély](#) ⁽⁴⁷⁾

[Kolozsvár](#) ⁽⁴⁸⁾

Hivatkozások

- [1] <https://www.archivnet.hu/kelemen-istvan-fogoly-levelei-a-szovjetuniobol-kolozsvarra>
- [2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/archivnet/kelemen_istvan.jpg
- [3] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/archivnet/kolozsvar_1941_951413_91185.jpg
- [4] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-kelemen-istvan-első-tabori-levelezolapja/1szmelleklet1taborilevelezolap.jpg>
- [5] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-kelemen-istvan-első-tabori-levelezolapja/2szmelleklet1taborilevelezolap.jpg>
- [6] <https://www.archivnet.hu/1-kelemen-istvan-első-tabori-levelezolapja>
- [7] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/2-kelemen-istvan-második-tabori-levelezolapja/3szmelleklet2taborilevelezolap.jpg>
- [8] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/2-kelemen-istvan-második-tabori-levelezolapja/4szmelleklet2taborilevelezolap.jpg>
- [9] <https://www.archivnet.hu/2-kelemen-istvan-második-tabori-levelezolapja>
- [10] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-kelemen-istvan-harmadik-tabori-levelezolapja/5szmelleklet3taborilevelezolap.jpg>
- [11] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/3-kelemen-istvan-harmadik-tabori-levelezolapja/6szmelleklet3taborilevelezolap.jpg>
- [12] <https://www.archivnet.hu/3-kelemen-istvan-harmadik-tabori-levelezolapja>
- [13] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/4-kelemen-istvan-negyedik-tabori-levelezolapja/7szmelleklet4taborilevelezolap.jpg>
- [14] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/4-kelemen-istvan-negyedik-tabori-levelezolapja/8szmelleklet4taborilevelezolap.jpg>
- [15] <https://www.archivnet.hu/4-kelemen-istvan-negyedik-tabori-levelezolapja>
- [16] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/5-kelemen-istvan-ötödik-tabori-levelezolapja/9szmelleklet5taborilevelezolap.jpg>
- [17] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/5-kelemen-istvan-ötödik-tabori-levelezolapja/10szmelleklet5taborilevelezolap.jpg>
- [18] <https://www.archivnet.hu/5-kelemen-istvan-ötödik-tabori-levelezolapja>
- [19] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/6-kelemen-istvan-hatodik-tabori-levelezolapja/11szmelleklet6taborilevelezolap.jpg>
- [20] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/6-kelemen-istvan-hatodik-tabori-levelezolapja/12szmelleklet6taborilevelezolap.jpg>
- [21] <https://www.archivnet.hu/6-kelemen-istvan-hatodik-tabori-levelezolapja>
- [22] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/7-kelemen-istvan-hetedik-tabori-levelezolapja/13szmelleklet7taborilevelezolap.jpg>
- [23] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/7-kelemen-istvan-hetedik-tabori-levelezolapja/14szmelleklet7taborilevelezolap.jpg>
- [24] <https://www.archivnet.hu/7-kelemen-istvan-hetedik-tabori-levelezolapja>
- [25] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/8-kelemen-istvan-első-levele/15szmelleklet1level.jpg>
- [26] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/8-kelemen-istvan-első-levele/16szmelleklet1level.jpg>
- [27] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/8-kelemen-istvan-első-levele/17szmelleklet1level.jpg>
- [28] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/8-kelemen-istvan-első-levele/18szmelleklet1level.jpg>
- [29] <https://www.archivnet.hu/8-kelemen-istvan-első-levele>
- [30] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/9-kelemen-istvan-második-levele/19szmelleklet2level.jpg>
- [31] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/9-kelemen-istvan-második-levele/20szmelleklet2level.jpg>
- [32] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/9-kelemen-istvan-második-levele/21szmelleklet2level.jpg>
- [33] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/9-kelemen-istvan-második-levele/22szmelleklet2level.jpg>
- [34] <https://www.archivnet.hu/9-kelemen-istvan-második-levele>
- [35] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/10-kelemen-istvan-harmadik-levele/23szmelleklet3level.jpg>
- [36] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/10-kelemen-istvan-harmadik-levele/24szmelleklet3level.jpg>
- [37] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/10-kelemen-istvan-harmadik-levele/25szmelleklet3level.jpg>
- [38] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/10-kelemen-istvan-harmadik-levele/26szmelleklet3level.jpg>
- [39] <https://www.archivnet.hu/10-kelemen-istvan-harmadik-levele>
- [40] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/11-kelemen-istvan-nyolcadik-tabori-levelezolapja/27szmelleklet8taborilevelezolap.jpg>
- [41] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/11-kelemen-istvan-nyolcadik-tabori-levelezolapja/28szmelleklet8taborilevelezolap.jpg>
- [42] <https://www.archivnet.hu/11-kelemen-istvan-nyolcadik-tabori-levelezolapja>
- [43] <https://www.archivnet.hu/cimkek/malenkij-robot>
- [44] <https://www.archivnet.hu/cimkek/gulag>
- [45] <https://www.archivnet.hu/cimkek/elhurcolas>
- [46] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szovjetunio>
- [47] <https://www.archivnet.hu/cimkek/erdely>
- [48] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kolozsvar>